

ELÉG JÓ LETT, ENDRE ÚR

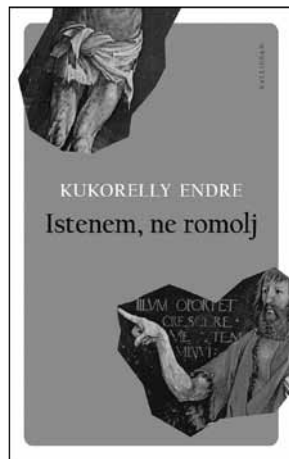
Kukorelly Endre: Istenem, ne romolj. Versek 2010–2020.

A 2014-ben kiadott *Mind, átjavított, újabb, régiek* című gyűjteményes verseskötet megjelenése után Kukorelly Endre interjút adott Keresztury Tibornak a *Literán*, és arra a felvetésre, hogy a költői életmű folyamatos átdolgozása, a versek állandó újra-, de akár visszaírása nehéz helyzet elé állítja a „szövegváltozatok között eligazodni kívánó filozokat”, annyit mondott, egyetlen filozsnak sem ajánlja az ilyesféle foglalatoskodást. Érdemes megfogadni Kukorelly tanácsát, mert bár a papíron 2010 és 2020 közé datált verseket közreadó vadonatúj kötet számos darabja, jó harmada így vagy úgy, egészében, részleteiben, más címmel már megjelent a korábbi verseskönyvekben, nem ez az érdekes. Kukorelly soros kötete mindig ajánlat arra, hogy mit érdemes most a szerző éppen aktuális költészetének tekinteni. Az *Istenem, ne romolj* is elsősorban olvasásra, nem pedig filológiai bűvárokodásra való. Olvasni pedig nagyon is érdemes, merthogy nagyon jó olvasni a könyvet. Visz magával, lendületes, laza, sokszor roppant szórakoztató, nemritkán andalító, néha zavarba ejtő, időnként megrázó, van, hogy bosszantó. De szinte sohasem unalmas, és elvértve túlkomplikált. Miközben persze csak látszólag egyszerű, mivel valójában rafinált eszközökkel éri el az egyszerűség látszatát.

A jól olvashatóságot a költészettörténeti távlatban is számottevő, az 1984-es első kötetben már határozottan megnyilvánuló, mára nagyon bejáratott markáns nyelv, stílus, hangütés biztosítja. Ennek az összetéveszthetetlen stílusnak az elemeit sokan és gazdagon leírták már. Legfőbb vonásának egyfajta „irodalmon inneni” antipoétikusság tűnik, azzal a megjegyzéssel, hogy időközben ez a nyelv a kortárs magyar líra igazi anyanyelvévé vált.¹ Hétköznapi, alulstilizált, nem megemelt, antimetaforikus, profán, a beszélt-társalgási nyelv elemeit gond nélkül használó, pongyola, kopár, dísztelen, töredékes, a mondanóját folyton pontosítgató, helyesbítő, improvizatív, ironikus tónusú, vázaltszerű, hányaveti-hanyag, antiretorikus és agrammatikus nyelvről van szó. E poétika történetileg legfontosabb vetülete, hogy, Farkas Zsolt találó jellemzésével, „a jellegzetes Kukorelly-féle maniere elgondolható úgy is, mint a nagy-képű irodalom – inkább lezser, mint avantgarde hevületű – provokációja”. Valóban, Kukorellytól mi sem áll távolabb, mint a látomásos, képekben bővelkedő versnyelv, pláne bármiféle vátesziség, de még a jól formált-ságtól, a választékoságtól is distanciát vesz fel, miközben az avantgárd szubverzivitás nem jellemző rá.²

¹ Lásd erről: Jánosa Eszter: Egy kert, meg minden (Kukorelly Endre: *Mind, átjavított, újabb, régiek*. Összegyűjtött versek). *Jelenkor*, 2015. szeptember.

² Vö. Farkas Zsolt: *Kukorelly Endre*. Kalligram, Budapest, 1996.

Kalligram Kiadó
Budapest, 2021
176 oldal, 3500 Ft

Mindez, elsősorban és leglátványosabban a metafora és minden költői trópus kerülése az új kötetben is alapvető (elvétve, ha becsúszik egy-egy metafora vagy hasonlat). Laza, fesztelen beszéd, magyartalanságok („elhelyezte magát”, „ki van fizetve”), szóismétlések, kifejtetlenségek vagy a pontos megnevezés hiánya („ezt-azt”, „nagy, feketetestű madár”, „bogár”, „ilyen meg olyan fák”), ikes igék rossz ragozása, hányaveti jellemzések („elég soká”), „tud” helyett „bír”, „legalább” helyett „minimum”, „pontosan” helyett „pont”, bármilyen argó, „satöbbi” stb. Természetesen ez gondosan megkomponált dekomponáltság, fegyelmезetten végigvitt pongyolaság: például ha van központozás, akkor az szigorúan helyes. Persze ma már alighanem kevesen hökkennek meg az ilyesmin, és ezért többek között éppen Kukorelly tett nagyon sokat. Nem meghökkentő ez a stílus, hanem rendkívül mulatságos és könnyed. Nagyon sokat lehet rajta nevetni. Ott van például az ennek a lap-számnak a 345. oldalán is olvasható *Strand 3* című vers. Nem egyszerűen csak a szöveg alaphangulata és a strand kisszerű, kusza, zajos miliője vicces, hanem, ettől elválaszthatatlanul, a nyelvi megoldások, a pattogó kétsorosok, a kifacsart szó- és sorrelválasztások, illetve az így keletkező rímek, a gyermekteleg megállapítások, a saját szóelemény fölött érzett öröm, a hirtelen perspektívaváltás („fenn tatarozott várrom”, aztán persze az obligát rím), az úgynevezett nyelvhelyességi sutaságok („népek”, „hajak”), a szöveg végére pedig az addigi forma elengedése. A címben szereplő számot az magyarázza, hogy Kukorellynek volt már két hasonló szövege, és idevehetjük a korai *Mire jó a tenger* című verset is. Van ezekben a szövegekben valami ellenállhatatlanul mulatságos (legalábbis számomra), miközben valóban megidézik a hely hangulatát: egyszerűen ilyen egy strand. És bár az antimetaforikusság ebben a szövegben is uralkodó, a vers részleteit és egészét illetően egyaránt, akár visszaemlékezhetünk a legelső *Strand* című vers végére: „a strand ilyenkor feltűnően / arra is hasonlít ami a nem-strand”, és így az új versből szintén kiolvashatunk valamiféle általános életérzést, amelyben egyesül a könnyedség és a gúny.

Előfordulhat, hogy valaki tárgyiasító-lefokozó, a másikat (test)részekkel azonosító szexizmust kiált a verset olvasván, és ez a reakció más szövegek esetében is fölmerülhet. Nem gondolom, hogy erről lenne szó. Persze van némi provokatívnak is tetsző, ugyanakkor remek arányérzékkel adagolt lazaság a versben, de ami ennél fontosabb, Kukorelly a kezdetek óta olyan énlírárt művel, amelyben a beszélő állandóan jelen van, ám saját magáról sem ad többet részeknél és benyomásoknál. „El lett sorolva ez-az ebből-abból”, ahogy a *Bevásárlás után közvetlenül* című vers mondja (27.). A sok élettörténeti utalás, a visszatérő utcák és helyszínek, családtagok és figurák ellenére ebben a költészetben nem rajzolódik ki a költői én (bármilyen fellengzősen hangzik is ez a kifejezés Kukorellyre alkalmazva) összefüggő élettörténete, ahogy differenciált érzelmi vagy lelki világa sem tárulkozik föl: egy habitus, hang, stílus az, ami megjelenik, és ami egyfajta identitást biztosít. Sokkal hangsúlyosabb a külső, mint a belső, a test, mint a lélek, a cselekvés, mint a rejtőzködő szubjektivitás mind a beszélő, mind mások ábrázolásában. Ez is hozzátartozik az antimetaforikussághoz: a belsőt hozzáférhetővé tevő képek helyett a leírás és a megnevezés dominál.

Ugyanakkor nem szabad megfeledkezni ennek a költészetnek arról a lényeges tulajdonságáról, amelyet már korai értelmezői, így Szilágyi Márton és Farkas Zolt is kiemeltek. Nevezetesen arról, hogy ez az antipoétikus líra épp arra tesz kísérletet, hogy a maga eszközeivel újra rátaláljon arra a beszédmódra, amelyen érvényesen megszólaltathatók az érzelmek vagy a költészet olyan nagy témái, mint az élet, a szerelem, a halál. A mostani kötetet is áthatja a szóban forgó törekvés. A versek jellemző „helyszíne” továbbra is a kert, amely a szöszmötölésnek, a rendezgetésnek, a nézelődésnek ad teret. A csip-csup ügyek leírását a megszokott laza, élőbeszédszerű, pattogó, folyton pontosító-helyesbítő nyelv végzi el: „Ha kimegyek a ház elé, ropog / a februári hó / alatt a jég, / most ez van, pont ez a kevés lesz / kicsit nekem épp / mindenből elég, // kimegyek, aztán vissza, / vagyis hát inkább

nem / megyek ki, / nincs nagy jövés-menés, a jövessel is / úgy van, hogy ide se / nagyon jön senki” (*Ha kimegyek*, 73.); „A kertem vad. / Vad gyümölcsfáim vannak. / Teremnek mégis, / ennek is, meg annak, / aki csak leszedi, / mindenkinek ad. / Van elég szőlő, / sok, édes, fele vad, / félvad, ugyan / most pont egészen vadul, / nincs megmetszve, összevissza kanyarul” (*A kertem vad*, 110.). Ez a banalitásokból építkező, imponálóan könnyed versnyelv szép lassan, szinte észrevétlen mégiscsak fölépít egy gondtalan privát világot, ráadásul Kukorelly gyakran megemeli a szövegek végét. Például a *Madarakat nem* zárata így szól: „nem hinném, hogy csupa / kegyetlenség volna, inkább / isteni kegyesség, / hogy főnről az egész ilyen / bágyadtan világít. Világít / minket az ég” (69.). Úgy tűnik, a vers megküzd azért, hogy érvényesen tudjon beszélni olyasvalamiről, amit áhítatnak vagy akár kegyelmi állapotnak nevezhetnénk. És amit egyfelől megszokott nyelvi pongyolaságnak láthatnánk, nevezetesen a „világít” ige tárgyas ragozását, azt másfelől felfoghatjuk pontos költői leleményként is (a „megvilágít” vagy a „bevilágít” kevesebbet mondana, és elcsépett is lenne). Ugyanakkor itt is fennáll a nagy-képűséggel szembeni ellenállás, ahogy a kötetcímadó versben is, amelyet érdemes teljes egészében idézni:

*Szózatnál föláll a székről.
Könnyű esésű, virágmintás vászonruha,
kihozza a fenekét. Hátralát,
jó mélyen kivágva, látszik*

*a melltartó keresztpántja. Jó
lába van. Nem nagyon
jó. Eléggé. Kellőképp. Annyira,
hogy az jut eszembe,*

*ne romolj, Istenem! Himnusznál
is nyilván kiállt a
padból, de akkor másfelé*

*néztem. Farkas utcai templom.
Szép. Nézz másfelé. Minden
az, beleértve a romlást.*

Az ironikus tónusú versbeszédet erősítik a soráthajlás játékoságai és a helyesbítések, de a hagyományosan emelkedettnek tekintett szonettforma is. Az igazán rafinált költői esz-köz az első tercina első sorában jelenik meg: a „ne romolj” tárgya persze elsődlegesen a láb, de ahogy már a cím is megelőlegezi és a grammatika megengedi, lehet maga Isten is. Vagyis a kétértelműséget az hordozza, hogy itt egyszerre lehet szó pusztán joviális szófordulatról és Isten tényleges megszólításáról, vagyis akár a teremtés igenléséről, a romlás elleni már-már elragadtatott felszólamlásról. Az utolsó két sorban a „Nézz másfelé.” mondat közbeékelése a hatásos. Kibillent, megakaszt, és visszavesz abból a közvetlen pátosz-ból, amely nélküle adódna (lásd: ‘minden szép, a romlás is’). De a vers így is mintha azt mondaná a maga töredékes, kissé nyakatekert nyelvén, hogy minden rendben van, és az elmúlásra is igent lehet mondani. Vagyis szinte észrevétlenül eljutunk egy enyhén frivol zsánerképtől egy derűsen elégikus létállapot megjelenítéséig. Finom és erős vers, amely megint csak újfajta érvényt szerez a világról való általános költői beszédnek. Viccesen komoly, komolyan vicces.

Kukorelly nem mindig emeli meg a versek végét, van, hogy éppen még inkább leviszi a hangot, vagy pedig kitéríti a szöveg addigi menetét. Sokféle dologgal kísérletezik az új

kötetben is. Még mindig nagyon hangsúlyos az irodalmiságra vonatkozó reflexió: a versek gyakran felhívják a figyelmet a megalkotottságukra. Például már címükben jelzik a maguk elé kitűzött formaszabályt, mint a *666*, amely hat hatsoros versszakból áll, és a sorok is hat szótagosak, vagy pedig az alcím foglalja magába a verset strukturáló számokat. Arra is van példa, hogy az egyik versben előforduló szakasz („Kinyitom és tovább nyomom azonnal / a tévét valamelyik sportadóra. / Óra, / mármint idő, időjárás, reklám, / itt oroszlánok basznak” – *Bevásárlás után közvetlenül*, 26.) kis módosítással visszatér egy másik versben (*Fontos dolog*, 42.). A formára vonatkozó önreflexió vagy a látszólag egy egyszeri helyzetet megragadó szövegrész ismétlése arra hívja fel a figyelmet, hogy az irodalom nem egyszerűen a tapasztalatok megragadásának közege, hanem maga is alakítja, szűri a tapasztalatot, illetve nincs rá garancia, hogy tényleges élményeket adna vissza. Míg tehát a versek egyfelől azt ígérik, hogy felmutatnak ezt-azt egy konkrét életből, másfelől lépten-nyomon jelzik, hogy az élet irodalmi ábrázolása igazodik az előzetesen adott, esetleg újonnan kiöltött irodalmi formákhoz, vagy pedig lehet, hogy csupán kitaláció az, amit olvasunk. („Ilyet én kitalálnék?”, teszi fel Kukorelly nem először a kérdést az új kötetben is.) Akit foglalkoztatnak élet, valóság, irodalom és látszat ilyesféle problémái, nagyon sokat bibelélhetnek a versek efféle elemeivel.

A kötet újdonsült kísérletezései közül vannak remekbe szabottak, ilyen az *Ó, szerelem*, amely Dante *Új élet* című művének frappáns összefoglalása és szoros kommentárja. Az ötoldalas vers beszélője meglepődik, értetlenkedik, helyeslően bólogat Dante szövegét olvasván, ily módon megint csak megmutatja, hogyan lehet érvényesen beszélni a szerelemről: többek között a nagy hagyomány hol idegen, hol ismerős beszédének könnyed, mégis éleslátó kommentálása révén. Az alkalminak tűnő versek, így az Arany János-variációk vagy a Tandori Dezsőt köszöntő szöveg kevésbé invenciózus. Nem igazán értem a külön ciklust kitöltő, csaknem húsz részből álló *Előbb volt a sístergés aztán a recsegés kávézás közben mondtam a* című versfolyam jelentőségét: mintha egy nő által írt e-mailek kötetlen élménybeszámolóit olvasnánk, de nem világos számomra, miért is érdekes ez a csapongó szövegfolyam. Talán a női beszélő szóhoz juttatásának gesztusát érdemes szem előtt tartani, de maguk a szövegek kevésbé izgalmasak.

Annál fontosabb a halál motívuma, amely az új kötet leginkább figyelemreméltó mozzanata. Nem mintha korábban ne lett volna része a halálmotívum Kukorelly költészetének, de az új versekben látványosan felerősödik a jelenléte. Megint csak sokféleképpen. Nagyszerűek azok a versek, amelyekben feltűnik a kertben segédmunkákat végző férfi („a Balázs”), akinek sajátos módon állítanak emléket a szövegek. Persze az már értelmezés, ha azt mondom, emléket állítanak a versek, mégis, mintha erről lenne szó. Ilyen például a már a címével is elidegenítő-ironikus, látszólag nem a halálról számot adó *2, 1, 6, 4, 5, 3, 7, avagy adja meg hétjegyű azonosítóját*: a vers elszórakozik azzal, hogy elhelyezi a szövegben a címben jelölt számokat, eközben beszámol egy meglehetősen banális, nem élet-halál problémáról (egy madár lyukat fúrt a házfalba), végül jelzi, hogy a helyzet továbbra is megoldásra vár: „Ez tavaly meg lett mutatva / a Balázsnak. Hogy ott valami állat / a falat az ereszt fölött kifúrta. / Mutattam ősszel a Balázsnak. / Most mutassam meg másnak? / Magyarázzam el újra?” (143.). Itt még csak gyanakodni lehet arra, hová tűnt „a Balázs”, de egy másik vers tisztázza a helyzetet: „Balázs most fűszagot / fűből állít elő, / és napi tízezert, / és homlokizzadást, / na jó, / azért // nekem megéri ez. / Megéri neki is, / jó lesz mindenkinek, / ennyi biztos. Csak ő / nem é- / ri meg. // Jó lesz így, Endre úr, / mondja. Nem kérdezi. / Ezt megcsinálta. Meg- / hal. Megcsinálta hát, / mondom / neki” (*Majd öreg lesz a fű*, 162.). A jellegzetes Kukorelly-stílusban viccelődő-cifrázó szövegrész ha nem is gyászolja el a férfit, a maga módján nagyon is megrendül, ami tetten érhető abban, hogy eltöri a halálra vonatkozó szavakat. Nincs pátosz, nincsenek nagy érzelmek, mégis élesen megjelenik egy már nem élő ember emléke.

Valami hasonló figyelhető meg az *Ó, alt, öreg, ős, régies* című versben is: ott sincs közvetlenül megnevezve a halál, nincs gyász, hanem a halált körülvevő jelenségek vannak lajstromozva. Már a felütés is kétségbe vonja a halálról való közvetlen beszéd lehetőségét: „Nem emlékszem az apám temetésére”, és később is jelentéktelennek tűnő részletek bukkannak föl a temetésről („Ennyi gizgazt, mondta az anyám, ahogy jöttünk el a sírtól. / Alig ismerek valakit, az ott például, az ki. / Gizgaz, ez az anyám szava. / Egész jó nők vannak itt, ezek rokonok? / Mind vett valami virágot vagy koszorút, az szaglik ennyire. / Egy kislány turkálja az orrát. / Egy idétlenül nőtt nyírfa”, 160.) Mintha a halálról nem lehetne hitelesen közvetlenül beszélni, hanem úgy lehetne elmondani róla bármit is, hogy a vers körüljárja, és a halált övező dolgokat mutatja be. Miközben az utolsó vers a halál egyetemességével zárul: „jó, rossz, gonosz, pocsék, eltűnik sorban, / mint te meg / te meg én, ideje amikor van” (*Eltűnnek sorban*, 169.).

Kukorelly Endre új kötetében az a legemlékezetesebb, ahogy ez a dísztelen, antimetaforikus, felszabadítóan mulatságos, laza, roppant játékos, elmélyülten önreflexív, az antipoétikussággal termékenyen bánó, frissnek ható, öntörvényű költészet egyre inkább szembe találja magát a halállal: nem némul el, nem esik kétségbe, de érzékelhetően meghökken. Kukorelly aligha írná le, de a kritikus nyugodtan megteheti: van ebben valami nagyon megrázó.